

Na samom kraju knjige nalazi se i druga verzija *Statuta civitatis Capronczensis anni 1753./ Statut grada Koprivnice iz godine 1753.* (104-127), a riječ je o spomenutom Statutu koji je kasnije sastavljen na latinskom i starohrvatskom jeziku u Bratislavi prema ranijem predlošku iz 1752. g.

Ovo izdanje, koje je, kako je već istaknuto, nastalo u suradnji Muzeja grada Koprivnice i Državnog arhiva u Varaždinu, odnosno kao proizvod njihova dugogodišnjeg zajedničkog projekta pod nazivom *Fontes Capronczenses*, predstavlja značajan doprinos hrvatskoj historiografiji jer se njime omogućuje uvid u pravnu, društvenu i gospodarsku povijest Koprivnice u novom vijeku. Kritičko izdanje izrađeno je u skladu sa svim načelima struke, i to po pitanju transkripcije, transliteracije i znanstvenog aparata. Iako je prvenstveno namijenjeno znanstvenoj publici, ovo izdanje, zahvaljujući urednom znanstvenom i uredničkom aparatu koji ga čini jasnim i preglednim, omogućuje i široj publici da stekne uvid u vrijedne dokumente koji osvjetljavaju razne aspekte svakodnevnog života urbanih zajednica kontinentalne hrvatske u prošlosti.

Goran Budeč

Ante Gulin, *Hrvatski srednjovjekovni kaptoli. Loca credibilia Dalmacije*, Hrvatskog primorja, Kvarnerskih otoka i Istre, HAZU, Zagreb 2008., 434 str.

Ante Gulin, upravitelj Odsjeka za povijesne znanosti HAZU, iznio je u svojoj najnovijoj knjizi rezultate višegodišnjega znanstvenog rada na istraživanju, prikupljanju i sintetiziranju objavljenih i neobjavljenih izvora iz crkvenih i javnih arhiva, a u okviru dvaju susljednih projekata: "Izvori, studije i pomagala za hrvatsku povijest od 7. do 19. stoljeća" i "Izvori i studije za povijest kaptola u srednjem i novom vijeku". Nakon knjige *Hrvatski srednjovjekovni kaptoli. Loca credibilia sjeverne i središnje Hrvatske* (Zagreb 2001.), autor je ovime zaokružio cjelinu koja pregledno opisuje osnutak, ustroj i djelovanje svih katedralnih i zbornih kaptola na srednjovjekovnome hrvatskom prostoru.

Živa crkvena institucija, nazvana kaptolon, prema poglavlju (lat. *capitulum*) što su ga iz evanđelja čitali kanonici svaki dan na početku sastanka, utemeljena je kao svećenički zbor korporativna uređenja, sa svrhom da pomaže biskupu u obavljanju službe. Primarna zadaća kaptola bila je brinuti o bogoslužju, a potom, u kasnijem razdoblju, postaju i vjerodostojna mjesta ovlaštena za javnu djelatnost sastavljanja, pisanja, prepisivanja, prevođenja i izdavanja svih vrsta javnih i privatnopravnih dokumenata. Prvi je s takvom praksom na području Dalmacije započeo, vjerojatno po običajnom pravu ili po kraljevskom odobrenju, Ninski kaptol (1251./3.), koji slijede Skradinski (1283.), Splitski (1364./5.), Zadarski (1371.), Kninski (1371./3.), Trogirski (1383.), Senjski (1392.) te Šibenski kaptol (1407.). U ostalim dalmatinskim i istarskim gradovima tu je službu obavljao javni notarijat, čija se djelatnost do 1420. toliko razgranala da je potisnula javnu djelatnost svih kaptola osim Trogirskog i Skradinskog. Treća, koja je zapravo najranije oformljena, institucija javne mjere, pristav, ugasila se već tijekom 13. stoljeća.

Dakako, kanonici dalmatinskih gradova još su od 11. stoljeća obavljali poslove notara/bilježnika koji izdaju privatnopravne dokumente. U kasnijem su razdoblju neki od njih pohađali studije u inozemstvu, dok su se drugi školovali na kaptolskim školama u kojima su kanonici magistri ili obični magistri podučavali mlađe klerike gramatici i drugim disciplinama. Takvu

kaptolsku ili katedralnu školu morala je, prema odredbi Trećeg lateranskog koncila (1179.), imati svaka katedrala.

U uvodnome dijelu (13-18) autor govori o utemeljenju kaptola, njegovim častima i funkcijama, o arhiđakonu, nekoć prvome biskupovu zamjeniku u upravljanju dijecezom, o arhiprezbiteru, o primiceriju i drugim zvanjima unutar kaptolske zajednice. Posebnu pažnju posvetio je kanonicima notarima te dalmatinskim kaptolima i konventima koji su od sredine 13. st., po uzoru na kaptole sjeverne Hrvatske, započeli s javnom djelatnošću kao *loca credibilia*.

Središnji dio rada podijeljen je na tri dijela: dalmatinski srednjovjekovni kaptoli (19-307) obuhvaćaju Splitski metropolitanski kaptol, Dubrovački, Kotorski, Stonsko-korčulanski, Hvarski, Trogirski, Šibenski, Skradinski, Kninski, Biogradski, Zadarski, Ninski i Paški kaptol. Opis svakog kaptola počinje uvodom koji je svojevrsna bilješka o izvorima i bibliografiji, a zatim slijede poglavlja o utemeljenju i ustroju kaptola te njegovoj javnoj djelatnosti. Splitski (21-73) i Zadarski kaptol (239-273) ističu se svojom važnošću i starinom. Oni se, naime, među dalmatinskim kaptolima prvi spominju u izvorima, već tijekom druge polovice 9. st., iako se neka njihova dostojanstva navode još u 6. st. Taksativno su navedeni svi njihovi poznati viši kaptolski dostojanstvenici (arhiđakoni, arhiprezbiteri i primiceriji) u razdoblju od utemeljenja do kraja 15. stoljeća te je opisano djelovanje ostalih zvanja: sakrista, vikara, magistara, notara, egzaminatora, dekana i prokuratora. U poglavljima koja se tiču tih dvaju katedralnih kaptola opisan je proces izbora kanonika, dan je uvid u ekonomsko stanje kaptola te njihovim pravima i povlasticama (i nepoštivanju istih kroz povijest, s implikacijama). Ondje se također nalaze i detaljniji opisi diplomatske strukture kaptolskih isprava.

U drugome dijelu (309-351) opisani su kaptoli Hrvatskog primorja i Kvarnerskih otoka: Senjski, Rapski, Krčki, Osorski i Creski. Srednjovjekovnoj povijesti Senjske biskupije i njezina kaptola crkve sv. Marije historiografija je poklonila dosta pažnje, počevši od poglavlja D. Farlatija, osvrta J. Jerneya i vrlo vrijednog priloga M. Sladovića, "Povjesti biskupijah senjske i modruške ili krbavske". Cijelo je poglavlje posvećeno važnom statutu Senjskoga kaptola (u izvorniku: *Naredbe kapitula senjskoga od 1380.*), što ga je prvi objelodanio Ivan Kukuljević Sakcinski 1852. godine. Biskupi, pak, spomenutih malih otočkih biskupija spominju se još na crkvenim saborima u Solinu 530. i 533. godine, dok je djelovanje njihovih kaptola zabilježeno od 11. stoljeća.

U trećem dijelu (353-366) obrađuju se četiri istarska kaptola: Porečki, Pulski, Novigradski i Pićanski. Na srednjovjekovnome istarskom prostoru djelovale su, još od kasne antike, četiri biskupije. Sažetost pregleda istarskih kaptola uvjetovana je činjenicom da je sačuvano vrlo malo izvora koji su razasuti po raznim istarskim, slovenskim i talijanskim arhivima, najčešće inkorporirani u različite fondove, bez preciznih tragova. U Istri je djelovalo i dvadesetak kolegijalnih ili zbornih kaptola: u Bujama, Buzetu, Dvigradu, Gračišću, Grožnjanu, Labinu, Motovunu, Roču, Rovinju, Umagu i drugdje, ali njihov osnutak i djelovanje nisu opisani, jer pripadaju novovjekovnome razdoblju.

Nakon zaključnoga razmatranja slijede trojezični (engleski, talijanski i njemački) sažetak (371-382), popis izvora i literature (383-394) te opsežno kazalo imena, osoba i mjesta (396-432).

Povijest dalmatinskih, kvarnerskih, istarskih kaptola kao središta hrvatske pismenosti i kulture bila je donedavna sasvim neadekvatno istražena i obrađena u hrvatskoj historiografiji.

ji. To je stoga što takva vrst istraživanja zahtijeva mukotrpan rad na prikupljanju i tumačenju prečesto štire i ponekad posvuda razbacane i nesređene izvorne građe te bogato poznavanje povijesti Crkve. Još je Jacques Picke (*Le chapitre cathedral Notre-Dame de Tournai de la fin du XIe à la fin du XIIIe siècle: Son organisation, sa vie, ses membres*, Brussels, 1986.) upozorio da je i u francuskim okvirima vrlo malo katedralnih kaptola koji imaju iscrpne arhive prije kraja 13. stoljeća, a do tada su, nastavlja, oni već prošli svoj najvažniji razvojni put.

Svojim temeljnim i temeljitim istraživanjem, koje je obuhvatilo izvore iz cijelog niza crkvenih i javnih arhivskih ustanova, a zatim i njihovu analitičku obradu u nadasve sistematičnom radu, Ante Gulin učinio je važan korak u popunjavanju historiografske praznine. Njegova cjelina pregleda povijesti kaptola činit će jedan od temeljnih stupova u daljnjem proučavanju hrvatske srednjovjekovne crkvene povijesti.

Mirko Sardelić

Mirela Slukan Altić, *Povijesna geografija rijeke Krke. Kartografska svjedočanstva*, Javna ustanova "Nacionalni park Krka", Šibenik 2007., 223 str.

U izdavačkoj nakladi javne ustanove "Nacionalni park Krka" – Šibenik objelodanjeno je potkraj prošle, 2007. godine, iznimno vrijedno djelo dr. sc. Mirele Slukan Altić pod naslovom *Povijesna geografija rijeke Krke: kartografska svjedočanstva*. Uredio ga je dr. sc. Drago Marguš, a recenzirali su ga prof. dr. Šime Pilić, prof. dr. sc. Drago Roksandić, dr. sc. Ante Gulin i Marko Menđušić, prof., koji je ujedno i lektor. Na 223 stranice enciklopedijskog izdanja napisana je povijesna geografija rijeke Krke od njezina prvog spomena do 50-ih godina prošlog stoljeća. Knjiga je, kao što i priliči svakom znanstvenom djelu, iznimno dobro koncipirana i po svojem sadržaju podijeljena na 13 poglavlja. Naslovna poglavlja usklađena su sa svojim sadržajem iz kojega proizlaze i u kojima se obrađuju određene teme.

U "Uvodu" (5) s podnaslovom: *Krka – rijeka koja oduzima dah*, autorica iznosi opće podatke koji su od iznimne koristi svakom čitatelju za bolje razumijevanje toka rijeke Krke. Prema tim podacima, tok rijeke Krke dug je 72,5 km; izvire ispod Topoljskog buka ili Krčića slapa u podnožju Dinare, 3,5 km sjeveroistočno od Knina. U svojem gornjem toku prima tri pritoka: Orašnicu, Kosovčicu i Butišnicu s Radeljvcem. Niz njezin tok, na uzvisinama s lijeve i desne strane, uzdižu se srednjovjekovni gradovi/utvrde Šubića i Nelipića: Čučevo (ili Trošeni), Nečven, Bogočin, Babin grad i Kamičak, a nešto niže Uzdah kula i utvrda Ključ, koje nadvisuje kanjon Čikole. Tekući do Roškog slapa, Krka širi svoj tok u Visovačko jezero, odakle neprijetno teče prema Skradinskom buku iznad kojega s lijeve strane kod Nos Kalika prima prtok Čikolu, koji, pak, svojim vodenim potencijalom obogaćuje i onako veličanstvene slapove, okićene vodenom prašinom.

Podno Skradinskog buka Krka vijuga brojnim kanalima, pritocima i brzacima čija snaga, nizvodno prema staroj Scardoni, opada, smiruje se i pretvara u miran bistrozelenkast tok rijeke sve do Prukljanskog jezera, u kojemu se gubi miješajući se s plavetnilom mora.

Krka nije samo hidrološki i geomorfološki fenomen, kako ističe autorica, nego je ona odvajkada imala i važnu ulogu u povijesti, od starog vijeka, kada je činila razdjelnicu između Liburna i Delmata, preko srednjega vijeka, kada je bila u srcu srednjovjekovne hrvatske države, pa sve do ranog novog vijeka, kada su se oko nje i uz nju vodile velike bitke protiv Osmanlija